

pojedinih ceremonija u svezi sa svrgavanjem mletačke vlasti, pregovora tijekom ratnog sukoba te njegova ponovnog pokoravanja Mlečanima. S toga motrišta djelo daje jedan od najživljih i najautentičnijih opisa ratnih događanja unutar čitave zapadnoeuropske književnosti XIV. stoljeća.

Iz navedenih razloga, zorno potvrđenih uvidom u ovu opsežnu knjigu, kritičko izdanje *Obsidio Iadrensis* izniman je znanstveni i izdavački pothvat te ne treba sumnjati u njegovu pozitivnu i učestalu recepciju u hrvatskoj znanstvenoj javnosti.

Lovorka Čoralić

Milko Brković, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.-1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Matica hrvatska Ogranak Sarajevo, Sarajevo, 2008., 176 str.

Knjiga *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.-1416.) u zrcalu vlastitih isprava* uglednog hrvatskoga povjesničara dr. sc. Milke Brkovića još je jedan pokušaj osvjetljavanja vremenskog kontinuiteta vlasti Hrvoja Vukčića Hrvatinića te njegove uloge u zadarskim događajima početkom 15. stoljeća i sadržaja njegovih isprava, kako je autor naglasio u uvodnom poglavlju (str. 5.-7.). Želeći objasniti važnost vojvode Hrvoja, kojeg s pravom treba ubrojiti u najveće osobe srednjovjekovne bosanske i hrvatske povijesti, Brković u svojoj knjizi donosi prijepis i prijevod trinaest njegovih isprava, od kojih su neke već i bile objavljene, ali nije bila učinjena njihova paleografska i diplomatska analiza.

Iznoseći u drugom poglavlju kratki povijesni pregled vlasti Hrvoja Vukčića Hrvatinića (str. 7.-28.), autor naglašava (bilj. 3, str. 9.-10.) da o njegovoj djelatnosti i napose o njegovu upravljanju Splitom, postoji znatan broj studija, ali da „pojedinci izvore tumače pristrano i još uvijek pod pritiskom socijalističke ideologije, pa tako trpaju bosansku vlast tamo gdje joj jest i nije mjesto, pišu studije o hrvatskom srednjovjekovnom prostoru a da nijedanput ne spomenu pojam «Hrvatska», «Hrvati», «hrvatski», čak za Hrvoja Vukčića izbjegavaju navoditi da je i Hrvatinić i slično“. Prema Brkoviću „nekorektna razmišljanja u literaturi“ (bilj. 3., str. 10.) navela su ga da u prikazu Hrvojeve povijesne uloge rabi uglavnom stariju literaturu. Nasuprot tome, želeći omogućiti povjesničarima lakši uvid u građu i objektivno razmatranje, autor je obradio izvore o Hrvojevu životu i političkom djelovanju. U nastavku drugoga poglavlja Brković govori o Hrvojevim matičnim posjedima, o težnji bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I. da nakon smrti ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika I. Velikog (1381.) pripoji dalmatinske gradove Bosanskom Kraljevstvu, te o Hrvojevoj ulozi u tim zbivanjima. Znatnu je pažnju autor pridodao đakovačkom sporazumu iz 1393. godine kojim je kralj Sigismund tražio od bosanskoga kralja Dabiše da ga prizna-

ju i bosansko-humske velmože. Govori se i o Hrvojevu preuzimanju dalmatinskih gradova početkom 15. stoljeća, potom o ustanku hrvatskoga plemstva protiv kralja Sigismunda i konačno o kraju Hrvojeva života.

Budući da se moć i vremenski kontinuitet vlasti pojedinog vladara ponajbolje vidi iz njegove diplomatske korespondencije, odnosno u strukturi i povijesnom sadržaju njegovih isprava, autor je u svom radu donio strukturu, sadržaj i tekstove sačuvanih isprava Hrvoja Vukčića Hrvatinića. U trećem poglavlju Brković donosi vanjske karakteristike i kritički osvrt na Hrvojeve isprave (str. 28.-36.). U vanjske karakteristike isprave propadaju: pismo, karakteristični grafički znakovi (križ, inicijal, iluminirana slova), tintna, materijal na kojem je isprava pisana i pečat. Naravno, kako autor naglašava, opis vanjskih karakteristika isprave mogao je učiniti samo za isprave kojima su materijalni izvornici sačuvani. To su Hrvojeve isprave od 24. kolovoza 1393., 15. lipnja (?) 1401., dvije isprave od 13. svibnja 1402., te 13. svibnja 1402., 1. svibnja 1403., 15. siječnja 1404., jedna nedatirana isprava o Hrvojevoj presudi o selu Radošić u Kliškom knežtvu, potom od 27. prosinca 1408., 27. travnja 1411., 17. lipnja 1411., 2. travnja 1412. i Hrvojevo pismo kraljici Barbari iz 1413. godine.

U idućem poglavlju autor govori o unutarnjim karakteristikama Hrvojevih isprava (str. 37.-46.). Općenito, u unutarnje karakteristike isprava pripadaju diplomatske formule ili sastavni dijelovi te jezik i stil pisanja. Od toga su najvažnije diplomatske formule, od kojih Hrvojeve isprave, kao i uopće isprave drugih srednjovjekovnih vladara, imaju svoje uobičajene dijelove, odnosno uvod (*protokol*), tekst (*kontekst*), korpus i zaključak (*eshatokol*). Brković ističe da se iz diplomatskih formula, poglavito iz formule *devocije*, može pratiti slijed Hrvojeve vlasti. *Invokacija*, tj. zaziv božanstva, i to isključivo u kršćanskom smislu, sadrže samo dvije Hrvojeve isprave, i to one pisane ćirilicom. *Datacija* Hrvojevih isprava obično je na kraju, a budući da njegova kancelarija nije bila locirana na jednom mjestu, nego se s njim selila, različita su i mjesta datiranja isprava. *Intitulacija* je sastavni dio uvoda isprave kojom se iskazuje osoba, odnosno vladar u čije se ime izdaje isprava. Iz *intitulacija* Hrvojevih isprava jasno se vidi da njegove rastuće titule svjedoče o kontinuitetu njegove vlasti. On je ponajprije knez, zatim vojvoda, pa veliki vojvoda, potom generalni vikar i na kraju, Božjom milošću, herceg (*dux*). *Salutacijom* vladar u ispravama pozdravlja osobu na koju se odnosi. Ta formula nije zastupljena u Hrvojevim ispravama, osim u njegovu pismu od 27. travnja 1411. Sve Hrvojeve isprave sadrže *notifikaciju* ili *promulgaciju*, koja kratko najavljuje sadržaj isprave. Formula *sankcije* ne nalazi se niti u jednoj Hrvojevoj ispravi zato što ju je apsorbirala formula *koroboracije*, u koju je katkad uključen i popis svjedoka, kao što je u Hrvojevoj ispravi njegovoj ženi Jeleni iz 1412. godine. Od svih analiziranih isprava pisar se jedino spominje u Hrvojevu ugovoru iz 1404. godine. Potpis ili *supskripcija* izostavljena je zbog dva razloga. Prvo, jer je autentičnost isprava dokazana pečatom. I drugo, jer je većina isprava sačuvana u prijepisima na koje se vremenski nisu mogli stavljati potpisi suvremenika pojedinih isprava.

U petom poglavlju (str. 47.-72.) autor donosi sadržaj i analizira povijesne okolnosti nastanka pojedinih isprava Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Govoreći o povelji vojvode

Hrvoja Vukčića Hrvatinića poslanoj ugarsko-hrvatskom kralju Sigismundu i kraljici Mariji iz 1393. godine, Brković se ukratko osvrće na đakovački ugovor iz iste godine, kojim je Sigismund priznao Dabišu zakonitim bosanskim vladarom iako se to protivilo ugarskom državnom pravu. Potom se govori o pismu velikog vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića Zadranima iz 1401. godine, nastalom u vrijeme dolaska kralja Ostoje na bosansko prijestolje i na čelo stranke kralja Ladislava Napuljskog u Hrvatskoj i Dalmaciji. Autor dalje govori o kontekstu nastanka zajedničke povelje vojvode Hrvoja i cetinsko-kliškoga kneza Ivana Nelipića Trogiranima 1402., kao i o njihovoj zajedničkoj povelji Šibenčanima iz iste godine. Peta povelja obrađena u ovom poglavlju jest povelja velikog vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića, koji je ujedno i generalni vikar, a kojom je na molbu šibenskih poslanika i opunomoćenika potvrdio slobode i povlastice Šibenskoj općini 1402. godine. Šesta je isprava Hrvojevo pismo Ninskom kaptolu iz 1403., kojim ga on moli da pošalje izaslanika u Šibenik fa bi ispitao pobunu pučana protiv šibenskih plemića. Ugovor hercega Hrvoja s Dubrovnikom o savezu protiv bosanskoga kralja Ostoje iz 1404. sačuvan je u dva ćirilična primjerka. Osmo Hrvojeva isprava sastavljena je u Topuskom, a govori o vlasništvu nad selom Radošić u Kliškom distriktu iz 1407. godine. Iz nje je omoguće ocrtati granice do kojih je sezala Hrvojeva vlast. Pismo hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića Splitskom kaptolu, iz 1408. godine, izdano je u vrijeme kada se Hrvoje nalazio u sredini svoje herceške vladavine i u doba kad je kralj Ladislav Napuljski odustao od Dalmacije i svoju pozornost usmjerio na Italiju. Deseta isprava jest pismo hercega Hrvoja gradu Splitu iz 1411., kojim poručuje splitskom knezu, sucima i vijeću da opozovu darivanje i oduzmu kuću i posjede kralju Ostoji. Jedanaesta povelja jest Hrvojevo pismo splitskom plemiću Antoniju, sinu Berinovu, iz 1411., kojom mu vraća oduzetu imovinu. Potom slijedi Hrvojevo pismo njegovoj ženi Jeleni 1412. godine, kojim joj javlja da je skupio 10000 dukata. Posljednja isprava jest Hrvojevo pismo Sigismundovoj ženi, kraljici Barbari, iz 1413. godine. U njemu je jako dobro opisan posljednji sukob između kralja Sigismunda i hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića.

Iduće poglavlje (str. 72.-125.) donosi regeste, prijepise i prijevode isprava Hrvoja Vukčića Hrvatinića, a i popise literature u kojima su već prepisane ili prevedene pojedine isprave.

U sažetku (str. 126.-136.) Brković ponovno opisuje povijesno djelovanje hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića, posebno se osvrćući na njegove isprave koje je analizirao u svojoj knjizi. Autor zaključuje da je „Hrvojevo sveukupno djelovanje ponajbolje potvrđuje kontinuitet njegove vlasti i u Bosni i u Hrvatskoj“ (str. 126.) te da se moć i kontinuitet vlasti pojedinog vladara ogleda i u njegovoj diplomatskoj korespondenciji, odnosno u strukturi i povijesnom sadržaju njegovih isprava. Isto tako, Brković naglašava da su prototip Hrvojevih isprava isprave hrvatskih narodnih vladara te da o Hrvojevoj vlasti najviše svjedoči diplomatska formula *intitulacije*, koja se u srednjovjekovnom svijetu jedino pridodavala vladarima te je upravo ona jedan od kriterija koji ga svrstava među srednjovjekovne vladare.

Knjiga dr. sc. Milka Brkovića, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.-1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, pisana je razumljivim i brzo čitljivim jezičnim izričajem te je znanstveno utemeljena i popraćena uobičajenim znanstvenim aparatom. Ukupno ima 82 bilješke s popisom citiranih autora te sažetke na njemački (str. 137.-149.; prevela Božidarka Ščerbe Haupt) i engleski jezik (str. 151.-161.; prevela Andrea Dautović). Kao prilozi knjizi izrađeni su abecedno kazalo osoba (str. 163.-167.), kazalo važnijih pojmova (str. 167.-169.) i kazalo mjesta (str. 170.-174.). Osim koloriranih korica s prikazom grba obitelji Vukčić Hrvatinić i likom Hrvoja Vukčića Hrvatinića na konju iz Hrvojeva misala, knjiga nema nikakvih ilustrativnih priloga.

Knjiga o ispravama hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića pisana je na osnovi dugogodišnjeg autorova povjesničarskog, diplomatskog i paleografskog rada te omogućuje uvid u izvornu diplomatsku građu na osnovi koje današnji povjesničari mogu rekonstruirati život, povijesnu ulogu i djelovanje hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića, znamenite osobe srednjovjekovne povijesti Bosne, ali i Hrvatske i Dalmacije, s kojima je ona bila neraskidivo povezana. Knjigu bi kao temelj svojih istraživanja trebali rabiti svi povjesničari/medijavelisti u čijem su fokusu istraživanja srednjovjekovnog Bosanskoga, ali i Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva u zadnjim desetljećima 14. i prvim desetljećima 15. stoljeća, ali i u širem razdoblju.

Hrvoje Kekez

Reformacija. Kratka povijest, Patrick Collinson, Alfa – Biblioteka „Duh vremena“, Zagreb, 2008., 281 str. (s eng. prevela Marija Mrčela)

Patrick Collinson, kraljevski profesor na Sveučilištu Cambridge i član Kraljevske akademije, u knjizi *Reformacija. Kratka povijest* daje jezgrovit, ali temeljit pregled ekumenske revolucije kasnoga srednjovjekovlja i renesanse, istražujući pritom međusoban utjecaj duhovnih i svjetovnih pitanja i faktora na širenje vjerske reforme Europom.

Svojevrsan uvod jest *Kronologija*, koja počinje 1378. i početkom Zapadnog raskola, a završava „Slavnom revolucijom“ u Engleskoj 1688.-1689. i donošenjem zakona koji su zajamčili položaj protestantizma na Britanskom otočju.

Prvo poglavlje raspravlja o tome da li je reformacija bila primalja modernoga svijeta. Autor prihvaća stajalište da bez Martina Luthera ne bi nastala ovakva reformacije. Thomas Carlyle drži da bez Luthera ne bi bilo niti Francuske revolucije niti Amerike jer bi „načelo koje je nadahnulo te kataklizmičke događaje stradalo u maternici“ (str. 27.). Sir Hubert Butterfield, pak, smatra da su reformacija i renesansa tek unutarnji pomaci u europskoj povijesti. I autor kaže da je Luther „prije srednjovjekovan nego moderan čovjek“ (str. 32.) jer je ponudio nove odgovore na stara pitanja, ne postavivši nova. Isto tako drži da je nužno pluralizirati reformaciju kao pojam i umjesto